



اظهارنظر کارشناسی درباره: «بند «۴» ماده (۹۷۶) قانون مدنی و ارائه پیش‌نویس اصلاحی آن»

لله الحمد لله الرحمن الرحيم

تاریخ انتشار:
۱۴۰۵/۲/۳۰



شماره مسلسل:
۲۱۵۴۴

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

اظهارنظر کارشناسی درباره: «بند «۴» ماده (۹۷۶) قانون مدنی و ارائه پیش‌نویس اصلاحی آن»

نوع گزارش: طرح/ لایحه ، راهبردی ، نظارتی ، پیش‌نویس قانونی

نام دفتر:

دفتر مطالعات حقوقی (گروه حقوق خصوصی)

تهیه و تدوین:

محمود رضائی

ناظران علمی:

احمد حکیم‌جوادی، جلیل محبی

گرافیک و صفحه‌آرایی:

نرجس امیراحمدی

ویراستار ادبی:

واژه‌های کلیدی:

۱. تابعیت
۲. شناسنامه
۳. ایران
۴. والدین خارجی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۴/۳/۱



فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	خلاصه مدیریتی
۸	۱. مقدمه
۹	۲. وضعیت حقوقی فعلی نقل و انتقال خودرو در کشور
۱۲	۳. جمع‌بندی
۱۳	منابع و مآخذ



اظهار نظر کارشناسی درباره: «بند «۴» ماده (۹۷۶) قانون مدنی و ارائه پیش‌نویس اصلاحی آن»

Doi: [10.22034/mrc.report.21544](https://doi.org/10.22034/mrc.report.21544)

چکیده



پس از گذشت نود سال از تصویب جلد دوم قانون مدنی که در کتاب دوم آن احکام راجع به تابعیت ذکر شده است؛ این مواد نیازمند اصلاح به‌روزرسانی هستند. ماده ۹۷۶ این قانون که در صد احصاء اشخاص دارای تابعیت ایران است؛ در بند چهارم این ماده؛ کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند؛ ایرانی محسوب شده‌اند. این بند دارای ایرادات و معضلاتی مانند ایجاد دو تابعیت برای فرد مشمول این بند؛ به هم زدن توازن هویتی جامعه و تبعیض در اعطای تابعیت به فرزندان است که در این گزارش بیان گردیده است؛ فلذا پیشنهاد می‌گردد یا این بند حذف گردد و افراد مشمول این بند از طریق ماده (۹۷۹) قانون مدنی تقاضای تابعیت ایران را بنمایند یا اینکه برای فرد مشمول این ماده شرط مدت اقامت قرار داده شود و تابعیت وی نیز اکتسابی محسوب شود.



شرح / بیان مسئله

یکی از مهم‌ترین موضوعات حقوقی تابعیت است که بیانگر یک نوع رابطه سیاسی؛ حقوقی و معنوی است که یک شخص را به یک دولت مشخص پیوند می‌دهد. برخی از احکام قانونی راجع به تابعیت که در قانون مدنی وجود دارد پس از گذشت حدود یک قرن نیازمند بازنگری و اصلاح هستند.

از جمله این مواد؛ ماده (۹۷۶) قانون مدنی و بند چهارم آن است که در این بند از این ماده کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند؛ ایرانی محسوب شده‌اند.

تابعیت مذکور در این بند تابعیت اصلی است نه اکتسابی و از سوی دولت ایران بر فرد تحمیل می‌گردد. همچنین تولد فرد در ایران و تولد یکی از والدین خارجی وی در ایران نشان‌دهنده تبعیت قانون ایران در این زمینه از سیستم خاک در اعطای تابعیت است و با توجه به اینکه والدین فرد مشمول خارجی هستند؛ اعطای اجباری تابعیت اصلی ایرانی به این فرد وی را دارای دو تابعیت خواهد نمود.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

چندین ایراد به بند چهارم ماده ۹۷۶ قانون مدنی وارد است از جمله اینکه تبعیض نسبت به اتباع ایرانی بدین صورت که در این بند برای فرد متولد در ایران از مادر خارجی که آن مادر نیز در ایران متولد شده باشد؛ تابعیت ایرانی منظور شده است لکن برای مادر ایرانی که فرزند وی در ایران و از پدر خارجی متولد شده باشند این امتیاز وجود ندارد و فرزند وی در این ماده مشمول بند (۵) قرار داده شده است که روش اعطای تابعیت به آن فرزند سخت‌گیرانه‌تر می‌باشد.

همچنین احتمال اعطای تابعیت در این حالت به نسل دوم یا سوم دارندگان اقامت در ایران کاملاً فراهم می‌گردد.



پیشنهاد راهکارهای تقنینی، نظارتی یا سیاستی

از منظر اصلاح ماده (۹۷۶) قانونی مدنی؛ بند چهارم این ماده؛ با توجه به مباحث بیان شده در این گزارش باید تغییر یابد. دو پیشنهاد در این زمینه وجود دارد:

الف) این بند و به تبع آن بند «الف» ماده (۹۷۷) قانون مدنی حذف گردد

ب) افراد مشمول این بند از طریق ماده (۹۷۹) قانون مدنی تقاضای تابعیت ایران را بنمایند یا اینکه برای فرد مشمول این ماده شرط مدت اقامت قرار داده شود و تابعیت وی نیز اکتسابی محسوب شده و این بند به شکل زیر اصلاح شود:

«کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آنها در ایران متولد شده؛ به وجود آمده‌اند مشروط به ۵ سال اقامت در ایران و پذیرش تقاضای تابعیت از سوی دولت ایران».

۱. مقدمه



مفهوم تابعیت از منظر حقوقی دارای تعاریف متعددی است لکن همه آنها به نوعی در اینکه تابعیت یک نوع رابطه سیاسی؛ حقوقی و معنوی است که یک شخص را به یک دولت مشخص پیوند می‌دهد [۱]؛ مشترکند. در قوانین ما؛ ابتدا در ۱۶ شهریور ماه ۱۳۰۸ **قانون تابعیت** [۲] به تصویب شورای ملی رسید. این قانون در ۱۶ ماده قواعد اساسی راجع به تابعیت را معین نموده بود که در سال ۱۳۰۹ متممی بدان الحاق شد و بعد از آن و پس از **تصویب جلد دوم قانون مدنی** [۳] در سال ۱۳۱۳ در قانون مدنی ادغام گردید و مواد مندرج در قانون مدنی نیز در گذر ایام اصلاح گردید و یا قوانین دیگری با عناوین دیگر در خصوص تابعیت به تصویب مجلس رسید.

هم اکنون کتاب دوم از جلد دوم قانون مدنی با عنوان «در تابعیت» شامل مواد (۹۷۶) تا (۹۹۱) این قانون مصوب ۱۳۱۳/۱۱/۶؛ احکام قانونی تابعیت و قواعد کلی آن را در خود گنجانده است. این احکام به طور کلی شامل تعیین ملاکات تابعیت اصلی و اکتسابی ایران؛ نحوه به دست آوردن تابعیت و نحوه ترک تابعیت و بازگشت به تابعیت ایران و احکام مختلفه راجع به آنهاست.

در ماده (۹۷۶) قانون مدنی افرادی که تابعیت ایرانی دارند مشخص شده‌اند. لکن در این گزارش مختصر؛ به بررسی بند چهارم این ماده و ارائه پیشنهادهاتی برای قانونگذاری مجدد در خصوص این بند می‌پردازیم.

۲. وضعیت حقوقی فعلی نقل و انتقال خودرو در کشور

ماده (۹۷۶) قانون مدنی بیان می‌دارد:

«اشخاص ذیل تبعه ایران محسوب می‌شوند:

۱. کلیه ساکنین ایران به‌استثنای اشخاصی که تبعیت خارجی آن‌ها مسلم باشد. تبعیت خارجی کسانی مسلم است که مدارک تابعیت آن‌ها مورد اعتراض دولت ایران نباشد.
۲. کسانی که پدر آن‌ها ایرانی است اعم از اینکه در ایران یا در خارجه متولد شده باشند.
۳. کسانی که در ایران متولد شده و پدر و مادر آنان غیر معلوم باشد.
۴. کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند.
۵. کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارجه است به وجود آمده و بلافاصله پس از رسیدن به سن هیجده سال تمام لااقل یک سال دیگر در ایران اقامت کرده باشند؛ والا قبول شدن آن‌ها به تبعیت ایران بر طبق مقرراتی خواهد بود که مطابق قانون برای تحصیل تابعیت ایران مقرر است.
۶. هر زن تبعه خارجی که شوهر ایرانی اختیار کند.
۷. هر تبعه خارجی که تابعیت ایران را تحصیل کرده باشد.

تبصره - اطفال متولد از نمایندگان سیاسی و کنسولی خارجه مشمول فقره ۴ و ۵ نخواهند بود. و هم چنین در بند «الف» ماده (۹۷۷) آمده است:

«هرگاه اشخاص مذکور در بند «۴» ماده (۹۷۶) پس از رسیدن به سن ۱۸ سال تمام بخواهند تابعیت پدر خود را قبول کنند باید ظرف یک سال درخواست کتبی به‌ضمیمه تصدیق دولت متبوع پدرشان دایر به اینکه آنها را تبعه خود خواهد شناخت به وزارت امور خارجه تسلیم نمایند.»

در بند چهارم ماده (۹۷۶) قانون مدنی کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند؛ ایرانی محسوب شده‌اند.

چند مطلب در خصوص این بند قابل ذکر است:

۱. تابعیت مذکور در این بند تابعیت اصلی است نه اکتسابی
۲. تابعیت مذکور در این بند تابعیت اجباری است و از سوی دولت ایران بر فرد تحمیل می‌گردد.



۳. تولد فرد در ایران و تولد یکی از والدین خارجی وی در ایران نشان‌دهنده تبعیت قانون ایران در این زمینه از سیستم خاک در اعطای تابعیت است که به دلیل وجود پدر خارجی حتماً طفل از تابعیت پدر نیز برخوردار خواهد شد و این موضوع باعث می‌گردد که فرد دارای دو تابعیت ایرانی و تابعیت غیر ایرانی باشد که خود این موضوع از ایرادات این بند می‌باشد.

۴. هر چند در این بند برای فرد متولد در ایران از مادر خارجی که آن مادر نیز در ایران متولد شده باشد؛ تابعیت ایرانی منظور شده است لکن برای مادر ایرانی که فرزند وی در ایران و از پدر خارجی متولد شده باشند این امتیاز وجود ندارد و فرزند وی در این ماده مشمول بند «۵» قرار داده شده است که روش اعطای تابعیت به آن فرزند سخت‌گیرانه‌تر می‌باشد.

این موضوع از اشکالات قانون مدنی و این ماده از آن است که امتیازی را برای یک زن خارجی که در ایران متولد شده برای اعطای تابعیت به فرزند وی که در ایران متولد شده قرار داده است و عیناً همین حق را برای مادران ایرانی ایجاد ننموده و اعطای تابعیت به فرزند وی را مشمول روش دیگری قرار داده است.

۵. هم‌اکنون به دلیل تصویب قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی و مردان خارجی در سال ۱۳۸۵ و قانون اصلاح آن قانون در سال ۱۳۹۸؛ فرزندان که از مادر ایرانی و پدر خارجی به دنیا آمده‌اند؛ در صورت تقاضای تابعیت ایرانی؛ می‌توانند در صورت وجود شرایط مقرر در قانون ۱۳۹۸ (مانند نداشتن مشکل امنیتی) از تابعیت اکتسابی (و نه اصلی) ایران بهره‌مند شوند.

دو تفاوت اصلی بین بند «۴» ماده (۹۷۶) و قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی و مردان خارجی مصوب ۱۳۹۸ وجود دارد:

الف) در بند «۴» تابعیت فرزند متولد در ایران از مادر خارجی (و پدر خارجی) که در ایران متولد شده تابعیت اصلی است؛ ولی تابعیت فرزند متولد در ایران از مادر ایرانی (و پدر خارجی) که در ایران متولد شده اکتسابی است.

ب) تابعیت مذکور در بند «۴» مشروط به هیچ شرط دیگری نیست؛ ولی تابعیت مذکور در قانون مصوب ۱۳۹۸ علاوه بر اکتسابی بودن منوط به شرایطی مانند نبود مشکلات امنیتی شده است. ۶. از دو مورد قبلی این موضوع نیز استنباط می‌گردد که قانون ایران در بند «۴» ماده (۹۷۶) قانون

- مدنی در مقایسه با بند «۵» همین قانون و قانون مصوب ۱۳۹۸ نسبت به زن خارجی و فرزند وی؛ رویکرد سهل‌تری برای اعطای تابعیت به فرزند پیش‌گرفته است.
- اولاً تابعیت فرزند موضوع بند «۴» اصلی است؛ ولی تابعیت فرزند موضوع بند «۵» و قانون مصوب ۱۳۹۸ اکتسابی که تبعیض در این موضوع نسبت به طفل و هم‌چنین مادر وی (از حیث تمتع فرزند وی از حقوقی که برای مادر وی وجود دارد) کاملاً آشکار است.
- ثانیاً در بند «۴» مذکور شرایطی برای اعطای تابعیت وجود ندارد و مادر خارجی (یا پدر وی) می‌توانند با گواهی تولد طفل اقدام به درخواست شناسنامه نمایند لکن برای مادر ایرانی تنها امکان تقاضای تابعیت (نه شناسنامه) و آن هم در صورت نبود مشکل و مانند آن وجود دارد که این موضوع نیز فرایند سخت‌تری برای مادر ایرانی برای فراهم نمودن امکانات لازم برای فرزند وی قرار داده است و تبعیض دیگری نسبت به او به وجود آمده است.
- ثالثاً در بند «۴»؛ فرد موضوع ماده می‌تواند قبل یا بعد از ۱۸ سال اقدام به شناسنامه نماید ولی فرد موضوع بند «۵» و قانون مصوب ۱۳۹۸ در صورت عدم تقاضای تابعیت قبل از ۱۸ سالگی توسط مادر ایرانی به هر دلیل (مانند فوت مادر) تنها می‌تواند بعد از ۱۸ سالگی و در صورت نداشتن مشکل امنیت تقاضای تابعیت نماید.
۷. احتمال اعطای تابعیت در این حالت به نسل دوم یا سوم دارندگان اقامت در ایران کاملاً فراهم می‌گردد؛ به طوری که اگر مهاجران یا دارندگان اقامت در ایران خود یا فرزندشان در ایران به دنیا آمده باشند به ترتیب فرزند یا فرزند وی که در ایران متولد شده‌اند به صورت خودکار دارای تابعیت ایرانی اصلی خواهد شد. این در حالی است که هم‌اکنون متولدین از مادر ایرانی و پدر خارجی طبق [قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از دواج زنان ایرانی و مردان خارجی مصوب ۱۳۹۰](#) [۴] دارای تابعیت اکتسابی هستند. احتمال بروز مشکلات امنیتی و هم‌چنین امکان ایجاد اختلال در توازن هویتی جامعه کاملاً محتمل است که تفصیل آن باید در گزارشی جداگانه بیان شود.
۸. برای اعطای تابعیت؛ شرط مدت اقامت فرد در ایران و یا شرط مدت اقامت برای پدر یا مادر وی که در ایران متولد شده‌اند؛ وجود ندارد.
۹. هم‌اکنون امکان تقاضای تابعیت ایرانی برای همه کسانی که در ایران حداقل پنج سال اقامت



داشته باشند؛ طبق ماده (۹۷۹) قانون مدنی وجود دارد.

با توجه به این نکات به نظر می‌رسد که ابقای این بند؛ علاوه بر تبعیضی که برای مادران خارجی بر علیه مادران ایرانی و فرزندان آنان به وجود آورده است؛ مضرات بیشتری مانند برهم خوردن نظم اعطای تابعیت به دارندگان مجوز اقامت در ایران و مهاجران به ایران را نیز به همراه دارد. پیشنهاد می‌گردد:

این بند حذف گردد و افراد مشمول این بند از طریق ماده (۹۷۹) قانون مدنی تقاضای تابعیت ایران را بنمایند یا اینکه برای فرد مشمول این ماده شرط مدت اقامت قرار داده شود و تابعیت وی نیز اکتسابی محسوب شده و این بند به شکل زیر اصلاح شود:

«کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده؛ به وجود آمده‌اند مشروط به ۵ سال اقامت در ایران و پذیرش تقاضای تابعیت از سوی دولت ایران.»

۳. جمع‌بندی

تابعیت یک نوع رابطه سیاسی؛ حقوقی و معنوی است که یک شخص را به یک دولت مشخص پیوند می‌دهد. در قوانین ما؛ قانون تابعیت مصوب ۱۳۰۸ که بعدها در قانون مدنی (جلد دوم) ادغام گردید قواعد اساسی راجع به تابعیت را معین نموده است و ماده (۹۷۶) قانون مدنی افرادی که تابعیت ایرانی دارند مشخص شده‌اند. در بند چهارم این ماده کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده‌اند؛ ایرانی محسوبند.

این بند دارای ایراداتی مانند تبعیض نسبت به زنان ایرانی در اعطای تابعیت به فرزندان آنان است که در این گزارش بیان گردیده است

فلذا پیشنهاد می‌گردد یا این بند حذف گردد و افراد مشمول این بند از طریق ماده (۹۷۹) قانون مدنی تقاضای تابعیت ایران را بنمایند یا اینکه برای فرد مشمول این ماده شرط مدت اقامت قرار داده شود و تابعیت وی نیز اکتسابی محسوب شود و متن ماده به شکل زیر تغییر یابد:

«کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آن‌ها در ایران متولد شده؛ به وجود آمده‌اند مشروط به ۵ سال اقامت در ایران و پذیرش تقاضای تابعیت از سوی دولت ایران».

منابع و مأخذ



- [۱] دانش پژوه؛ مصطفی؛ اسلام و حقوق بین‌الملل خصوصی؛ نشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۱۳۹۲ ص ۲۹
- [۲] قانون تابعیت مصوب ۱۳۰۸ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91876>
- [۳] قانون مدنی مصوب ۱۳۱۳ <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/92778>
- [۴] قانون اصلاح قانون تعیین تکلیف تابعیت فرزندان حاصل از ازدواج زنان ایرانی مصوب
<https://rc.majlis.ir/fa/law/show/1322878>

گزیده سیاستی

بند چهارم ماده (۹۷۶) قانون مدنی با توجه به اینکه ایراداتی مانند تبعیض نسبت به مادر ایرانی را در بردارد باید نسخ یا اصلاح گردد.



مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۲۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵ ۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@males.ir

وبسایت: rc.males.ir